

ԴԷՊԻ ՕՁԱԿԱՆ

Դեռափթիթ ուռենիները խաղաղ ճանապարհի երկու կողմերում՝ գլուխ կորացրած, քաղցրամրմունջ շրջիւնով ողջունում էին մեզ։ Նեղլիկ ճամբան գլխաւորապէս ընկած է դաշտերի և արտերի մէջ տեղ։ Երբեմն էլ առապարներ էինք մտնում, ժեռուտ պտոյտներն անցնում, իջնում դէպի ներքև, դէպի Քասախ գետ։

Քասախը բարկացած գետ է, բարկացած ծերուկ է յիշեցնում։ Ալիքները միշտ յուզուած են, կոհակները վերգովուած, ծոցերը բորբոքուած։ Սահում են ջրերը՝ փրփուրն երեսներին, սահում են քարերի, ժայռերի հետ մաքառելով։

Մերթ գալարում էր Քասախը, գոռում հանց վիշապ և խոր ձորերի հանդիպելիս պաղպաջուն յորձանքները քուլայ քուլայ ամպերի նման գլորում ցած, ապա նետուում ձորի խորքերը ու մռնչալով, ծառերի արանքները քերելով, սահում դէպ առաջ, դէպի խիտ անտառներ ու մրգաւէտ այգիներ։

Օշականի մօտ, աջ ու ձախ ափերին՝ խնկաւէտ փշատենիքը կռացել, գուրգուրում էին նորան, շոյում, փաղաքշում ջրերը։

Օշական գիւղն ընկած էր Քասախից փոքր ինչ քարձր, ընդարձակ թումբի վերայ, խիտ կանաչների արանքում։

Խորին անդորրութիւն էր տիրում ամենուրեք։ Լաւում էր միայն գետի վշշոցը, մերթ ընդ մերթ աքաղաղների կանչը, իսկ փոքր ինչ հեռւում հայ գիւղացու իւր եղան ուղղած խրախուսի ձայնը։

Դիւղը մտանք, Օշական գիւղը, իշխան Վահան Ամատունսւ երանելի ոստանը։

Սքանչելի տեսարան է ընկած մեր աչքի զիմաց։

Մի տեղ Մասիսն է սիգապանձ հսկայի նման կանգնած, միւս կողմ գեղանիշ Արագածն է փռուած, ապա կապոյտ մշուշի մէջ Արայի լեռներն են տարածուած:

Ահա և մեր մօտ Օշականի եկեղեցու հոյակապ զանգակատունը, որ կանգնել է Գէորգ դ. մեծագործ կաթողիկոսը:

Այդ զանգակատան տակն է գտնուում Հայոց դըպրութեան Հօր—Հայոց մտաւոր անդաստանի մեծ մշակի—Հայոց գիրը հնարողի—Խնկելի Մեսրոպի գերեզմանը:

Մտանք եկեղեցու բակը: Թաւախիտ թթենու ստուերում կանգնեցինք մի նորագոյն մահարձանի տուփ, սուղուեցինք լուսութեան մէջ և անցանք հին-հին օրերը:

Գեղեցիկ մահարձան: Նորա տակ հանգչում էին անձկաւէտ իշխան Վահան Ամատունու սուրբ նշխարները:

Սուրբ շիրիմ: Ծունկ չոքեցինք, համբոյր տուինք սառ արձանին: Սակայն խունկ չժխեցինք և ոչ մոմ վառեցինք: Ե՛ր, մեր սրտերը բուրվառներ էին, իսկ Վահանի լիշտաւէր խնկաբոյր կրակ բուրվառանման սրտի խորքերում:

Հայոց դպրութիւնը սիրեց Վահան, Հայոց դպրութեան հօր նշխարները փալփայեց, իւր ջերմ արտասուքով լուացաւ, իւր ձեռով փաթաթեց, իւր ոստանում ամփոփեց: Իւր երկրի համար այդ գերեզմանը փառք համարեց և այդ փառքով ժողովուրդը ոգևորեց: Գիր սիրեց, գիր տուողին պաշտեց, գէրեզմանն ուխտատեղի դարձրեց:

Մենք աչքի աղի կաթիլներով Վահանի երանաւէտ լիշտաւէր ցօղեցինք, ապա եկեղեցի մտանք և վառուած կարօտով, ծովացած իղձերով ու անհուն փափագով սուրբ Հօր դամբանին մօտեցանք:

Սուրբ Մեսրոպի նուիրական շիրիմը փոքրիկ խորանի մէջ էր գետեղուած, համեստ քարով զարդարած, շուրջը աղօտ լուսով լուսաւորած:

Ողջոյն շնչացի, ծնկների ընկալ, քարը գրկեցի, Մեսրոպ կանչեցի... Մեսրոպ դուրս փռկաց իմ սրտի խորքից... Ախ, ինչե՛ր տենչացի...

Ինչ կուզէ յուզուած ծովը, որ ալիքներ է զարնում ափերին, որ մռնչոց է արձակում վրդովուած ծոցից, որ ծփծփում է, կուրծքը ուռնացնում, բարձրացնում գէպ վեր:

Իմ կրծքի տակն էլ, իմ սրտի մէջն էլ ծով էր, տենչերի ծով, որի ալիքները գրոհ էին տալիս և ուժգին զարնում թելերին:

Ինչէր էի սրոնում, ինչ կարօտ, ինչ փափագ ունէի: Վարանում էի, չէի հանգստանում, սառած քարն էի համբուրում, գերեզմանն էի գրկել:

— Խօսի՛ր, ով հայր, խօսի՛ր, հային խօսք տուողդ, յեզու բաց արա՛, ազգիդ լեզու շնորհողդ, գիրք կարդա՛ հայութեան գիրն ստեղծողդ:

Գերեզմանիդ վերայ պչրանք չեն շողում, հոյակապ դանդակատուն է կանգնած. անուանդ խօսնակ արձան չկայ, բայց առաւօտ — երեկոյ զանգակ է ղողանջում, քաղցրալիւր լիշատակդ մրմնջում: Մեծ գործերիդ նիւթեղէն թարգման չունիս, բայց թարգմանութիւններդ անմահ են, մշտախօս են, շողուն են ինչպէս արև:

Քո լուսը չի հանգչիլ, վասն զի Աւետարանի օջախից փոխարինեցիր, գերդ գի ջնջուիլ, չի Աստուածաշունչ է:

Սառած գերեզման... Համեստ քարի տակ մեծ հօր ոսկորներն են, բայց ես ձայնի եմ սպասում. ձայն չրկայ: Հարցեր եմ տալիս, պատասխան չկայ: Հառաչում եմ և իմ հառաչանքին խորանի մռայլոտ կամարներն են՝ արձագանք տալիս:

Արձանացել եմ սուրբ գերեզմանի մօտ: Պատկեր է կանգնած իմ աչքի առաջ, մեծ հօր պատկերը: Բաժանուել չեմ ուզում: Բաժանուելը ծանր է:

Լսուեց գանգակի դիւթական ղողանջիւնը, հնչուեց «Օրհնեալ Տէր մերա՛ր. ահա և Մեսրոպի խօսքը, Մեսրոպի լեզուն:

Համբոյր տուի գերեզմանին, համբոյր խնկահոտ քարին, համբոյր արեւաշող գրքին: Մի խոր հառաչ ևս ու գուրս եկայ խորանից:

Եկեղեցումն եմ: Քահանաները փիլոնները ծածկած, կանգնած են գրքակալների առաջ: Նորանց վերայ բա-

ցուած են գրքերը: Ամենն էլ Մեսրոպի գրով գրած, Մեսրոպի լեզուով շարադրած:

Նոր գիրք չէ: Հազար հինգ հարիւր տարուայ գիրք է: Հազար հինգ հարիւր տարի... Մի արիւննոտ խաչ և Մեսրոպի թարգմանած աւետարանը հազար հինգ հարիւր տարի սեղմուած են հայի կրծքին:

Եկեղեցուց դուրս եկանք, անցանք Օշականի այտ և այն անկիւնները: Ամենուրեք լսուում էր Քասախի վշշոցը, դիւթիչ վշշոց, պատմախօս ու պատգամախօս վշշոց:

Այգիներով հարուստ է Օշականը, ամեն տեսակ մրգեր, ամենքից շատ խաղող:

Այգի մտանք, ալգեպանի հիւրասիրութիւնը վայելեցինք: Խաղող կերանք Քասախի ջրով ոռոգուած, Մասիսի ամպերից գուրգուրուած, Արագածի հովերով զովացած: Ապա հիւրասէր հայ գիւղացու խրճիթը մը տանք, նորա սէրն ու կարագը վայելեցինք: Իսկ ամենքից համով մածնէ բրդիւշն ընդունեցինք: Կենարար բրդիւշ: Ինչ համ, ինչ քաղցրութիւն: Մեսրոպի շիրմի մօտից բղխող աղբիւրի ջրով էր խառնած:

Արևը մայր մտաւ: Մթնշաղի արանքում ճանապարհ ընկանք դէպի Աշտարակ:

Երեկոյ է: Ճանապարհի աջ ու ձախ կողմերում, ծաղիկների և խոտերի մէջ ճշում են ճպուռները, առուակի ափերին գորտերն են կրկուում, իսկ փոքր ինչ հեռու հովաում շինականի սրնգի ձայնն է լսուում:

Գնում ենք՝ բայց իմ միտքը դէպի Օշական, դէպի սուրբ Մեսրոպի գերեզմանը:

ԱՐՇԱԿ ԿԱՅԵՈՒՆԻ